
Nemanja J. Radulović*

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

Katedra za srpsku književnost sa južnoslovenskim književnostima

RITUALNE GRUPE („LOŽE“) DIMITRIJA MITRINOVIĆA**

Originalni naučni rad

UDC 351.752.16"19"(410+497.11)

133:061.25"19"(410+497.11)

929 Mitrinović D.

<https://doi.org/10.18485/kkonline.2023.14.14.9>

U istraživanju rada Dimitrija Mitrinovića (1887-1953) poznato je da je u krugu svojih najužih učenika formirao manje i tajne grupe koje su bile posvećene različitim psihološkim i duhovnim vežbanjima. Nov materijal iz zaostavštine Fondacije Nova Atlantida otkriva nepoznate detalje, vezane prvenstveno za period četrdesetih i pedesetih godina. Najuži krug učenika imao je milenaristička očekivanja bliska nju ejdžu, a u očekivanju te svetske promene Mitrinović je imao ključnu ulogu doživljen kao guru i kao učitelj sa svetskom misijom. U grupi su ezoterične prakse imale veliku ulogu (meditacije, stvaranje kolektivne svesti, „podizanje svesti“). Posebno se izdvaja to da je Mitrinović formirao prave ritualne grupe („lože“) koje su strukturom, terminologijom, kao i samom formom i simbolikom obreda imitirale masonske. Sadržaj ovih obreda je koliko ezoteričan, toliko i ritualizacija Mitrinovićevih društvenih i političkih ideja (socijalna država, britanski mesijanizam, stvaranje senata). Ovu pojavu treba razumeti u kontekstu „alternative“ ili „progresivnog andergraunda“ koji se proteže od poznog 19.v do međuratnog perioda, u kom se politika spaja sa novom psihologijom, avangardnom umetnošću, vegetarijanstvom i sličnim kretanjima, a i same političke tendencije se opiru današnjim klasifikacijama (socijalizam, komunizam, fašizam, liberalizam). Otuda oko Mitrinovića, u širem ili užem krugu, ili u obrednim grupama, srećemo neka važna imena britanskog društvenog života, što pokazuje da i ove pojave treba uzeti kao sastavni deo kulturne i intelektualne istorije.

Ključne reči: Dimitrije Mitrinović, tajna društva, okultizam, društvena istorija, pseudomasonske grupe

Istraživanju života i rada Dimitrija Mitrinovića poznato je da je on među svojim sledbenicima formirao različite tajne kružoke. Filip Mere svedoči da je, sem javnih ličnosti koje je Mitrinović pokušavao da zadobije, oko njega bilo „malo jezgro ljudi nepoznatih javnosti“, koje je učio „duhovnim i psihološkim vežbanjima“ (Mere, 1991, str. 229). Alan Vots (Watts, 2007) govori o nekoj vrsti inicijacije, koja na prvi pogled

---

* Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Studentski trg 3, 11 000, Beograd, Srbija; e-mail: nem_radulovic@yahoo.com

** Istraživanje sprovedeno uz podršku Fonda za nauku Republike Srbije, broj projekta 7747152, Cultural Transfer Europe-Serbia from the 19th to the 21st century – CTES.

deluje više kao igra – dobio je od Mitrinovića kutiju cigareta kao znak pripadnosti.¹ Pa ipak, Mitrinović mu je tad objasnio osmocvetnu mandalu kroz seksualni simbolizam (što nije nevažno ako se zna za Votsov kasniji doprinos kontrakulturi i seksualnom misticizmu) (Radulović 2016, str. 108; 2022, str. 69). Endrju Rigbi ove grupe opisuje kao koncentrične krugove oko Mitrinovića u centru, zasnovane upravo na stepenu upućenosti u ezoterične aspekte njegovog rada. I u društveno-političkom pokretu Nova Britanija, koji je delovao javno, postojala je tajna centralna grupa, u koju se ulazilo samo po pozivu. (Rigby, 1984, str. 162) Rigbi čak primećuje: „Deluje jasno da je, koji god bio proklamovani cilj Mitrinovićeve javnih inicijativa, poput Adlerovog društva i Grupe Nova Evropa, jedna od njihovih primarnih funkcija bila da stvore okruženje u kom bi se mogli identifikovati potencijalni regruti za njegove unutrašnje krug(ove)...“ (Rigby, 2022, str. 40). Slobodan G. Marković (2022, str. 127) obratio je pažnju na jedan memoarski zapis Predraga Palavestre (u knjizi *Nekropolje*) koji je, kao što je poznato, proveo dosta vremena u Zadužbini Nova Atlantida (danas Mitrinovićeve Zadužbina) istražujući građu za svoju monografiju o Mitrinoviću. Palavestra pominje da su mu funkcioneri Zadužbine – Mitrinovićeve učenici – zakazali sastanak u četiri sata na kom je njih četvoro zatvorilo krug oko stola, podvrgavajući ga nekoj vrsti inicijacijskog („hermetičkog“) testa, što je Stiven Grejem (Mitrinovićeve dugogodišnji poznanik i zet) opisao kao „vradžbinu“ tipičnu za tu skupinu. Marković u ovom postupku vidi trag toga da se Mitrinovićeve grupa bavila i ritualima. U istraživanju beogradske grupe Mitrinovićeve sledbenika (Miloš Đurić, Vladeta Popović, Pavle Jevtić i drugi) otkrili smo (2021; 2023) da je, sem javnog nastupa u kom su propovedali panhumanizam, postojala i skrivenija aktivnost, gde su se bavili okultnom praksom (jogom, meditacijom) prema uputstvima koja su dobijali iz Londona. U istom radu smo pomenuli – po prvi put – Mitrinovićeve okultne ritualne grupe koje možemo odrediti kao pseudomasonske. Sada ćemo ih predstaviti detaljnije, uključujući tekstove samih obreda iz arhivske građe.

Opisane strukture podsećaju na one koje se sreću u ezoteričnim organizacijama. Teozofsko društvo imalo je Ezoteričnu sekciju, čije samo postojanje nije bilo tajna, ali u koju se nije učlanjivalo kao u samo Društvo. Jedno od pravila nije dozvoljavalo članovima Sekcije da govore o pripadnosti. U Hermetičkom redu zlatne zore pored tzv. „spoljnog“ (outer) postojao je i „unutrašnji“ (inner) red koji, u

---

¹ Sem Votsova, i drugi učenici su priznavali ludički element, koji ipak nije isključivao postojanje pravog sadržaja (Rigby, 1984, str. 163).

teoriji barem, nije bio poznat onima na nižim stepenima.² Ovo odgovara opisu Mitrinovićevih kružoka: „Bilo je pravilo da što se odvija u jednoj grupi pripada samo onima koji su u toj grupi i ne treba deliti ni sa kim drugim...Bilo je 'unutrašnjih krugova' koji su bili toliko tajni jedni drugima da su oni u svakom od njih mislili da su ovi u drugom zapravo 'spoljašnji' (Rigby, 1984, str. 162-163). S druge strane, isticano je i to da Mitrinović sledbenicima nije nametao fiksirano učenje već da je upravo podsticao stalno traganje, što se odrazilo i na strukturiranje krugova: oni su bili fleksibilni, fluidni, menjali se stalno i brzo se prelazilo iz spoljašnjeg u unutrašnji (Rigby, *ibid.*; Passerini, 1999, str. 125).

Sem ovih grupa koje je sam osnivao, postavljano je pitanje i da li je Mitrinović pripadao nekim drugima, gde nije bio učitelj? Da li je bio mason? Slobodnozidarski autori Najt i Lomas (2006, str. 32-33) izričito pominju da nije bio mason, mada ne navode da li su to proveravali u arhivi Ujedinjene velike lože Engleske. Među Mitrinovićevim kontaktima bilo je i onih koji su možda pripadali starijim okultnim društvima. Edvin Mjuir, koji je dobro znao Mitrinovića, izjavio je da je Alfred Oraž (pre 1914.) bio član „magijskog kruga koji je uključivao i Jejtsa“, što je očigledno Zlatna zora. Džejms Veb, koji je obratio pažnju na ovu izjavu, primećuje da nema Oražovog imena na dostupnim spiskovima članova (ne pominje ga ne Elik Hau u svojoj istoriji red (Howe, 1984); nesumnjivo je ipak da je Oraž znao neke pripadnike ovog hermetičkog društva – Jejtsa, Florens Far i Alistera Kroulija (Webb, 1980, str. 201), kog je, uostalom, znao i Mitrinović. Mada se istraživanja Mitrinovića fokusiraju na Oraža od trenutka kad se njih dvojica sreću, Oraž je, kada je upoznao srpskog emigranta, već bio uveliko u ezoteričnim vodama. General Fuller, blizak Mitrinoviću i aktivan kratko u Novoj Britaniji, bio je pre Prvog svetskog rata član Kroulijeve okultne organizacije A:A: (Pasi, 2014, str. 67). U međuratnom periodu, uostalom, Zlatna zora odavno više nije bila tajna za britansku javnost.

Ove grupe su tema koja zaslužuje više istraživanja. Arhivska građa Zadužbine Nova Atlantida sadrži dokumente o takvim tajnim grupama ezoteričnog karaktera koje su imale i obrede. Nazivamo ih pseudomasonskim, prema terminu koji se koristi da označi one organizacije koje u obredima i terminima oponašaju slobodnozidarske,

---

² Palavestra primećuje (2003, 332) – govoreći o periodu ranih dvadesetih– da se Mitrinovićev kružok razlikovao od hijerarhijskih tajnih društava po većoj demokratičnosti, te da je time bliži konspiracionizmu đaćkih i studentskih dana u Bosni koji je bio nadahnut političkim tajnim društvima, poput karbonara i ruskih revolucionarnih ćelija. Mitrinović će očigledno zadržati veću „propusnost“ od drugih tajnih društava, ali će se i pomeriti ka jasnijem strukturiranju grupa kroz rituale, kako ćemo videti. Palavestrina teza da društva poput (neo)templara i rozenkrojčera Mitrinoviću nisu bila zanimljiva i da ih nije naročito ni poznavao ne mogu se održati, kako će ovaj rad nastojati da pokaže.

ali nisu dobile priznanje od neke regularne masonske obedijencije.³ Masonska terminologija i organizacija poslužili su kao model i drugim grupama (Teozofsko društvo ima „lože“; organizacije izvedene iz Zlatne zore prate masonsku strukturu); i inače su mnoge okultne grupe 18.-20.v. nastale iz neregularne masonerije (*fringe masonry*) (Introvigne, 2003, str. 23-40).

Materijal je vezan za četrdesete i pedesete godine; u pitanja tačne hronologije ovde nije moguće ulaziti. Ni odnos između ovih grupa nije lako utvrditi – da li je „koncentričan“ (odnosno hijerarhijski) ili je reč o horizontalnoj raspodeli različitih ravnopravnih grupa. Neki dokumenti su možda samo predlog za formiranje, što ne znači da su grupe i oformljene. Neki dokumenti, međutim, već samim svojim nazivom i sadržajem upućuju na to da su vezani za sastanke. U istoj građi se pominju i različite grupe koje po svoj prilici nisu bile tajne već su delovale (ili bile zamišljene) kao tela širih inicijativa. Ovde ćemo predstaviti samo one ritualne koje određujemo kao pseudomasonske lože i iz celog tog konteksta izdvojiti one aspekte koji su vezani za ezoterizam.⁴

U dokumentima se ponavljaju ista imena. Reč je o Mitrinovićevim najbližim sledbenicima, onima koje možemo označiti kao pomenuti unutrašnji krug ili jezgro njegovih učenika:⁵ Lilijen Slejd, Henri Kristijan Raderford, Valeri Kuper, Nil i Vajolet Makdermot, Ralf Tventiman, Orajon Plejfer, kao i još neka. Njihovo višestruko prisustvo odgovara svedočenju o fluidnoj prirodi grupa. Sreću se i srpska imena: Sava Popović, Marko Popović, Sveta Vuković, Milivoje Mitrinović, Čedomil M[itrinović]. Ovo pokazuje da je Mitrinović održavao neke kontakte sa srpskom emigracijom više nego što se pretpostavlja, čak i da je neke od njih uključivao u unutrašnji krug: kako ćemo videti, jedna od ovih inicijacijskih obrednih grupa nazana je upravo po dotičnom Vukoviću. Preciznija identifikacija ovih ljudi (sem Mitrinovićeve braće) mogla bi se naći u podacima o srpskoj emigraciji u Engleskoj. (I mada je Mitrinovićev odnos prema srpskoj i jugoslovenskoj politici van ove teme, vredni navesti na ovom mestu jedan zapis iz 1951. Da će u slučaju rata Mitrinović biti na bilo kojoj strani koja je protiv Tita jer on radi samo za svoju moć, a ne za balkansko jedinstvo (Notes december 1951)).

³ Pitanje regularnosti, te otuda i sam termin interni su masonski, ali ih ovde koristimo – isto kao i termin „pseudomasonski“ – kao istorijski i neutralan: u kontekstu u kom Mitrinović deluje označava prvenstveno da nemaju veze s regularnom engleskom masonerijom.

⁴ Svi dokumenti su iz University of Bradford, New Atlantis Foundation, Special Collections (u daljem tekstu NAF) fajl 5-6-2, sem ako nije navedeno drugačije. U pribavljanju arhivske građe pomogli su mi Julie Parry (Posebne zbirke Biblioteke Univerziteta u Bredfordu) i Majk Tildsli (Mike Tyldesley) iz Mitrinovićeve Zadužbine (The Mitrinović Foundation), na čemu im srdačno zahvaljujem.

⁵ To jezgro je tridesetih godina činilo 30 do 40 sledbenika (Rigby, 2023, str. 139).

Rigbi je primetio (1984, str. 163) da su neka poznatija imena (Frederik Sodi, Piter Gedis) bila tu za javnost, dok su drugi bila posvećena u unutrašnji krug. Dokumenti potvrđuju tu razliku. Pismo Pavla Jevtića (Jevtić, 1896-1951, Jevtić Mitrinoviću 3.3.1925) iz ranijeg perioda potvrđuje da je neki ciklus predavanja u Engleskoj trebalo da služi za širenje Mitrinovićevih ideja, ali bez pomene njegovog imena i upotrebe nekih simbola. U dokumentu iz 1951. stoji: "Nedostaju nam ljudi bilo kakvog statusa sa javne tačke gledišta. Najvažnije je da Mitrinović nije jedina istaknuta ličnost koja se izdiže nad ostalima". Plan je da (pre nego što „dobave“ (*get*) Sodija) imaju „fasadu“ (doslovno) „Predstavnik Auksilijata“ (što je jedno od zamišljenih tela) (Notes December 1951). Na listi viđenih imena je i književni kritičar Midlton Mari,⁶ a drugde i imena srpske emigracije (Boško Jevtić, Mirošević – verovatno Niko Mirošević Sorgo) kao i oni Englezi vezani za Jugoslaviju (Leo Ejmeri i Vikam Stid) (Plans 1948). Među „fasadnim“ imenima Rigbi navodi i Čarlsa Perdoma i generala Fulera, međutim, čini nam se po nekim komentarima da su Fuller i Perdom bili bliži unutrašnjem krugu.⁷ Perdoma srećemo na sastanku jedne „lože“. Za Fulera se beleži „recite mu da je genije i da to znamo“ (12.12.46). Njemu je takođe trebalo objasniti da Nova Atlantida nije politika već zakon ljudske organizacije od Manua do Ničea (Neimenovani dokument). Obojica je trebalo da budu upućeni u neku „Povelju br. 2“ (Decembar 1949) koja se koristila i u jednom obredu. Bliže unutrašnjem krugu srećemo i Čarlsa Stenlija Nota,⁸ Gurđijevljevog učenika i autora dve knjige o Gurđijevu.

Mitrinović je nesumnjivo bio zainteresovan za već postojeće inicijacijske grupe. Još 1921. dobio je pismo (odgovor) od Rejmonda Endrjua, predstavnika AMORC⁹ u Ujedinjenom kraljevstvu, koji mu je poslao materijal (Andrew, R, Andrew Mitrinoviću 12.10.1921). Međutim, daleko češće nalazimo Mitrinovića kao nekog ko sam pokreće ovakve inicijative. On je hteo da se u novom društvu u kom se smestio etablira kao učitelj, ne da sam prolazi kroz put učenja.

⁶ Sa stanovišta Mitrinovićevog interesa za Gurđijeva, interesantno je pomenuti da je supruga Midltona Marija bila Ketrin Mensfeld koja je umrla u Gurđijevljevoj komuni.

⁷ Čarls Stenli Perdom bio je arhitekta, blizak komunitarnim i utopijskim idejama, autor ideje o gradovima-baštama, sledbenik Meher Babe. Fuller je bio, kako je pomenuto, rani sledbenik Kroulija, autor knjiga o kabali, jogi i telemi. Nakon što je napustio Mitrinovićevu Novu Britaniju postao je pripadnik Britanske unije fašista Osvalda Mozlija, ali je zadržao kontakt s Mitrinovićem do kraja života.

⁸ O Notovim kontaktima s Mitrinovićem pisali smo u: Radulović, 2009, str. 237; Radulović 2016, str. 101. Pominjemo da je još 1951. Mitrinović Fuleru poslao upravo objavljenu knjigu Gurđijeva *Sve i svja*, na šta je Fuller odgovorio opširnim pismom; Not je predlagao Mitrinovićevim naslednicima, po njegovoj smrti, spajanje Mitrinovićevih i Gurđijevljevih ideja (Radulović, 2023, str.64).

⁹ Ancient and Mystical Order Rosae Crucis, neorozenkrojcerska organizacija koju je 1915. u SAD osnovao Harvi Spenser Luis, aktivna i danas.

Sa dvojicom socijalista, Arturoom Pikokom i Semjuelom Dž. Hobsonom, dogovario se o osnivanju masonskog reda (Peacock, A, 1905-1968, Peacock Mitrinoviću 10.3.1938; ¹⁰ Hobson, S.G, 1870-1940, Hobson Mitrinoviću, bez datuma). Pikok potvrđuje da je naročito zainteresovan i da će mu predstaviti memorandum. „Znam šta imate na umu i siguran da će njegovo osnivanje biti na opšte dobro“. Hobson u pismu javlja da je diskutovao s Pikokom i da podržava ideju masonskog reda, te da će uraditi nacrt konstitucije što pre i poslati je Mitrinoviću. Upotreba reči „red“ (order) upućuje da Mitrinović nije formirao neku novu ložu koja bi pripadala Ujedinjenoj velikoj loži Engleske ili nekoj drugoj postojećoj obedijenciji, već da je imao na umu celu novu organizaciju. Potrebno je dodati nekoliko podataka o dvojici ljudi s kojima je to nameravao. Semjuel Džordž Hobson bio je socijalista, tvorac ideje o esnafskom socijalizmu (guild socialism). Pikok je bio laburista, dugogodišnji sekretar National Trade Union Club, ali i propovednik u Univerzalističkoj unitarnoj crkvi (jednoj od ne-anglikanskih zajednica). Krajem tridesetih godina, u vreme ove inicijative, oni tesno sarađuju s Mitrinovićem. Hobson je bio predsednik House of Industry League, organizacije koja se nastavila na Mitrinovićev raniji Pokret Nova Britanija, a Pikok njen sekretar (od 1937) (Tyldesley, 2022, str. 24-27). Hobson je predsedavao jedno vreme i grupom Nova Evropa (NEG). To što se Mitrinović s dvojicom socijalista dogovara o osnivanju nekog masonskog društva, govori o prožimanju društvenog aktivizma i ritualizma koje je karakteristično za krugove oko njega, ali govori i o specifičnostima engleskog konteksta na koji ćemo se vratiti u zaključku.

Da bi smo bolje razumeli karakter ovih tajnih grupa, potrebno je reći nešto više o opštem pogledu na svet Mitrinovićevog unutrašnjeg kruga, kao o idejnom i organizacionom kontekstu. Ono što je bio javni program, unutar ovih grupa pretvaralo se u obred. Osnovne ideje Nove Britanije, Nove Evrope, Nove Atlantide danas su poznate zahvaljujući proučavanjima od osamdesetih nadalje. Mitrinovićeva centralna ideja je Senat, koji bi se najjednostavnije mogla opisati kao grupa pojedinaca iz svih delova društva koja vodi čovečanstvo ka organskom ujedinjenju posredujući između pojedinca i čovečanstva (kako primećuje Rigbi (1984, str. 84-85) od tridesetih njega zaokuplja upravo praktična obuka sledbenika za senatsko dejstvo. Ovde dodajemo nekoliko nijansi iz iste arhivske građe iz koje su i podaci o tajnim grupama, a koje nam daju dodatno izoštrenu sliku. Mitrinovićev krug bio je obuzet svojevrsnim eshatološkim očekivanjem, bliskim nešto kasnijem nju ejdžu,

---

¹⁰ Nosi memorandum National Trade Union Club, gde je bio sekretar.

prema kom je čovečanstvo pred velikom promenom i svojim konačnim ispunjenjem i ujedinjenjem. Otvoreno se izražavaju o otkucavanju ključnog časa, „dosezanju kritičnog časa u ljudskoj evoluciji“, kad će celo čovečanstvo i planeta postati jedno (Mitrinovic School of Philosophy). Za tu predstojeću promenu koriste izraze kao što su „serafimsko vaskrsenje“, „novi eon“, „treći zavet“, „novi istorijski period“. Npr: „Kataklizmični i fatalni period ljudskog razvoja“... „Novi Poredak, ili Novi Eon Čoveka, u smislu Saveza Čoveka, Trećeg Zaveta, Saveza između Čoveka i Čoveka – ali od Boga, kroz Hrista i u Prirodi – i kao Individualna Inicijativa za Apsolutni Kolektiv: Utopija Sad i Crkva Čovekova: ovo je Nova Atlantidska Religija, Zapadna, ali Planetarna, ka ostvarenju cele evolucije Čoveka i cele univerzalne istorije Civilizacija i Kultura na Hristovoj planeti – našoj sopstvenoj zemlji“ (The New World Element...). Njihov milenarizam je hrišćanski, ali to je jedno ezoterično hrišćanstvo, koje oni nazivaju i „novo arijstvo“ ili „večno hrišćanstvo“. „Večno hrišćanstvo može govoriti Starom hrišćanstvu nakon što uzme Hermesa za centar naše vere. Isus iz Nazareta treba da bude poistovećen sa Hermesom, ne sa Hiramom“ (Deuteronomy). „Sad otvoreno govorimo o novoj religiji“ (29.1.1946). Termin „svečovek“ (na srpskom u engleskom tekstu) opisan je kao „moderna gnoza“. O kosmičkoj perspektivi koja nadilazi ruske izvore (a bliska je *Rečima o Svečoveku* Nikolaja Velimirovića) govori iskaz da svečovek ujedinjuje Boga, čoveka i prirodu; *the whole of Christ is pan-man in you* je iskaz takve heterodoksne tradicije (Svečovek).

Mitrinovićeveci – da ih tako nazovemo – sebe su videli kao direktne pionire ovog svetskog preokreta i kao sledbenike moderne gnoze. Njihov cilj je postizanje apsolutnog kolektiva, samoostvarenje svakog člana i otvaranje kanala kojim će biti obnovljen ljudski život (S.L. [skraćenica za Senat Lodge?]). Od te svesti o kolektivnom subjektivitetu i često, manifestno „mi“ u tekstovima. „Mi smo sinteza tri kraljevstva“ (Boga, čoveka i prirode), kroz četvrti princip (čovečanstvo) (Loža State of Man of the Senate Radius (1942)). „Mi smo direktni pioniri ljudskog dovršenja. Prihvatamo da čovečanstvo dostiže svoj kraj mora ispuniti sebe apsorbovanjem sopstvene prošlosti“ (Notes and policy). Njihovo vera u novo arijstvo tj. hrišćanstvo kao u superiornu rasu znalaca čiji je princip samopromena i od kojih će krenuti „senatska inicijativa“ (New Atlantis Deuteronomy Philosophy (14.9.1942.)) očigledno je polazila od sebe samih. Zato sami sebe opisuju (izrazom koji je namerno paradoksalan sa stanovišta etimologije) kao „univerzalnu sektu“, „sektu koja želi univerzalnost, organsku morfologiju“ društva, rasa i polova (12.12.1946; Individual Initiative). (Iz ovih dokumenata saznajemo i značenje simbola koji je

---

koristila Nova Atlantida i koji i danas koristi Mitrinovićeve fondacije, koji je bio i Mitrinovićeve ex libris: to je „senatski znak tri dimenzije“ (Deuteronomy)).

Ezoterična učenja i tehnike imaju veliku ulogu za njih. Dokument iz decembra 1951. potvrđuje da je unutar Anti-Barbarus koledža (postojala je organizacija zvana Renesansni klub Anti-barbarusa Nove Atlantide, koji je predstavljao javnu aktivnost Nove Atlantide; držala je predavanja do 1965) postojale grupe kao katolička i Solovjovljeva grupa, potom grupa Junga, Grodeka, Vajningera, grupa Menlija Hola i Kajzerlinga, američke joge; teozofska i Gurđijevljeva grupa. Nije izvesno da li su ovo bili zatvoreni kružoci ili samo studijske grupe, ali kao cilj ove poslednje navodi se da treba da naredne godine stvori rozenkrojcersku ložu prema Rudolfu Štajneru. Kao cilj „Senatske inicijative“ navode se konferencije, proučavanje azijskih religija, pa su konstatuje da ona treba da bude nešto poput Škole mudrosti Hermana Kajzerlinga ili *Quest Society* Dž.R.S.Mida¹¹ (March 1946; Triune Alliance-Anthropo-Technics). Nova Atlantida definisana je kao religiozno-gnostičko društvo u kom je najviše ono što je najbolje od svih religija; to je integralna filozofija koja je Mitrinovićeve doprinos. Antropo-Filozofija (termin kojim je Mitrinovićeve misao opisivana) određena je kao nauka koja objašnjava hrišćansku teologiju terminima okultizma, a ne bori se s njom. Kao problem navodi se to da se okultizmu da naučno stanovište (Neimenovani dokument).

U ovim krugovima centralna figura je sam Mitrinović. Uloga koju su mu učenici dali, koja se opaža iz ovih dokumenata, zaista podseća na poređenja sa sektom koja su pravili već savremenici. Dajemo zbirku takvih izjava koja osnažuje predstavu o njemu kao o guruu.

Mitrinović je opisan kao neko ko je uvek bio univerzalni korelator svih grupa koje su oko njega postojale (Notes concerning constitution, method and system of The New Europe Group as Antileviathan action). On će voditi Senatsku inicijativu, bilo da izabere mesto koje želi ili slobodan položaj, pošto je ideja došla od njega i pošto Inicijativi još treba njegovo vođstvo (Proposals for the conference, Whitsunday 1946). Materijal njemu treba predstaviti da ga on integriše i podigne na nov nivo u obliku koji će biti nazvan Mitrinovićeve shema (1.3.1946.). Ali njemu je pripisivana i svetska misija. Njegova „antropo-filozofija“ određena je kao jedina filozofija koja odgovara sadašnjem trenutku ljudske evolucije kad ceo svet postaje jedno i koja objedinjuje sve filozofije prošlosti (Mitrinovic School of Philosophy). On je sakupio

---

¹¹ Mid je bio teozof, sekretar H.P.Blavacki i jedno vreme generalni sekretar Teozofskog društva, koji je s nekoliko bivših teozofa osnovao Quest Society gde su se okupljale istaknute ličnosti iz sveta humanistike i književnosti. Izdavali su časopis *The Quest*.

bogatstvo informacija o evoluciji ljudske duhovnosti (The New World Element), ali i nadrasta sve to: opisan je kao sinteza Konta, Solovjeva i Fojerbaha, koji su izvori Univerzalnog Čovečanstva. Nova Atlantida je doktrina pomirenja kako je poučava Mitrinović. Samo njegova velika i *tajna* (kurziv N.R.) doktrina (jasna aluzija na *Tajnu doktrinu* Blavacke) objavljuje da su vera i milost isto (6.6.47).¹² On čak prevazilazi Konta i Solovjova kad je reč o koncepciji čovečanstva! (Nenaslovljeni dokument) Mitrinović je nazvan „pneumatski tehnoqrata doba“ a njegovo „učenje“ „jedinstvenim“ (The Lodge of the State of Man of the Senate Radijus August 6th 1942). Mitrinović je i individualni genije i suština genija (Notes 6.3.1946). Nabraja se sedam otkrovenja: Hegel, Gete, Štajner, Vajninger, Gutkind, Brezina i – Mitrinović. Nazivaju ga „Arijadnina nit, paradoksalnost i Abraksas odozgo“ (ni ne pokušavam da objasnim ove izraze). Deset je izvora zenitizma, modernizma, atlantizma, serafizma, a on sam je jedanaesti faktor (5.11.1943). Na jednom od sastanaka Čarls (Perdom? Not?) izjavio je da Mitrinović ima poruku i metod za ceo svet (Report on constituent meeting). Zapisano je: D.M. himself is a gnostic but an intermediary (12.12.46). Novi čovek, žena i evolutivna promena ostvaruju se kroz učenje Mitrinovića i Gutkinda, koje je rekonstrukcija *Tajne Doktrine* i Štajnera (Anti-Sisyphus for Woman). O odnosu učenika dovoljno govori komentar: „On je zadovoljan nama. Njegov dvadesetpetogodišnji rad je dovršen, ali ako mi nismo zadovoljni jedni drugima onda on neće uraditi ništa dalje već će nas ostaviti“ (The final fixation and winding up of the year and preparation for the new phase). Ovakvi izrazi mogli su se sresti i kod nekih sledbenika u javno objavljenim tekstovima. Ovde je to samo potvrđeno: svetski učitelj uzdignut iznad kanonskih imena evropske filozofije, ali očigledno više od toga, guru, neko ko poseduje tajnu doktrinu, gnozu.¹³

Ali nije reč bila samo o proučavanjima tuđih učenja, pa čak ni Mitrinovićevih, već i o tehnikama i praksi. Kako kažu, oni su tehnikom spasenja (izloženom u jednoj povelji) povezani mehanički (kroz inicijativu) i pneumatski (kroz inicijaciju) (Lund Humphries Book). Ovo bi bila potvrda postojanja dva aspekta ili plana, jednog inicijacijskog, duhovnog i drugog javnog i društvenog.

Dosta se čitala ezoterična literatura, uglavnom novijeg okultizma. Tu su bili i materijali Gurđijeva, s kojima je Mitrinović bio upoznat još od dvadesetih, a koji nisu

¹² Prema objašnjenju, vera u Boga izaziva milost u čoveku, što je Isus osetio kad su se „dve beskonačnosti srele na Jordanu“.

¹³ Jedna fotografija iz sedišta Nove Atlantide (Norfolk Lodge) pokazuje pano na kom se nalaze fotografije Mitrinovića, Solovjova i H.P.Blavacki raspoređene trougaono oko uroborosa unutar kog su alfa i omega. Fotografiju smo objavili u: Radulović, 2023b, s.300-301.

bili široko dostupni. Izdvajamo jednu belešku od 6. maja 1951: "Pisati Jungu i tražiti dozvolu da se privatno koristi njegov spis o Vasilidu". Reč je o očigledno o čuvenom neognostičkom spisu *Sedam propovedi mrtvima* (*Septem sermones ad mortuos*) iz 1916. koji je Jung privatno štampao i delio isključivo lično. Javnosti je postao poznatiji tek 1952. kada je Martin Buber, koji je dobio knjižicu posrednim putem, objavio tekst u kom napada Junga kao gnostika (Quispel, 1975, 241-258). Inače tekst čini deo čuvene *Crvene knjige*, tek od skora dostupne čitalaštvu. *Sedam propovedi* navodi se u popisu arhivske građe Nove Atlantide i izgleda da ih je Vajolet Makdermot, prevoditeljka *Pistis Sofije*, smatrala izvornim gnostičkim tekstom (Burgham, 2015). S obzirom na to da je Jungov tekst bio interne prirode, moramo se još jednom zadiviti dokle su sve sezale Mitrinovićeve veze. Možemo usputno pokušati da rekonstruišemo i ovaj kanal. Mitrinoviću blizak Oraž formirao je početkom dvadesetih grupu „psihosinteze“ koju je i Mitrinović posećivao, koja je bila bliža Jungu nego Frojdu, mada ne sasvim jungijanska. Njoj su pripadali i ugledni psiholog i seksolog Havelok Elis, pionir psihoanalize u Britaniji Dejvid Eder (koji je prevodio i Junga), kao i Jungovi učenici Džems Jang i Moris Nikol (Beekman Taylor, 2001, str. 14; Webb, 1980, str. 216-218; 256-260). Naročito je Jang bio blizak Mitrinoviću. Sačuvana je njihova prepiska koja pokazuje da je Jang Mitrinovića i kritikovao, ali i da je kod Mitrinovića bio Jangov horoskop. Moguće je da je Jang bio posrednik koji je Mitrinoviću preneo Jungovu knjigu.¹⁴ S druge strane, istraživanje R. Nola otkrilo je da je član grupe psihosinteze bila i potpuno zaboravljena jungijanka Konstans Long, za koju se zna da je posedovala *Sedam propovedi* (Noll, 1997, str. 257-258). Neki trag njenog bližeg kontakta s Mitrinovićem zasad nemamo. Ono što je značajnije od samog posedovanja Jungovog internog teksta, jeste namera da se on koristi u praksi. Tekst se upravo i tumači kao gnostički, usmeren ka unutrašnjoj praksi (mada mu Nol (1994, str. 242-245) nalazi paralelu i u *völkisch* kulturnoj atmosferi kruga oko Štefana Georgea, koji podseća donekle na atmosferu oko Mitrinovića, kad se oduzmu esteticizam i nacionalizam). Ovde je prilika da se još nešto pomene što baca dodatno svetlo na krugove o kojima je reč. Od 1921. Oraž uključuje P.D.Uspenskog i ledi Rotermer, kod koje ruski ezoterista drži svoje demonstracije kod ledi Rotermer, za koje znamo da im je i Mitrinović prisustvovao (kao i T.S.Eliot). U biografijama Mitrinovića navodi se da se Oraž odvojio od Mitrinovića i „prešao“ Uspenskom, a potom Gurđijevu. Međutim, takav preokret desio se i kod drugih članova grupe psihosinteze koja se zato i raspala. Napustivši Junga –

¹⁴ Ovo je pretpostavka i prof. Sonua Šamdasanija koju mi je izneo u mejlu i na čemu mu zahvaljujem.

---

koji je u to vreme ipak svetsko ime, za razliku od Mitrinovića – okrenuli su se Uspenskom, kao Konstans Long, odnosno otišli kod Gurđijeva, kao Džems Jang i Moris Nikol. U Mitrinovićevim biografijama ovoj grupi nije posvećeno onoliko pažnje koliko zaslužuje, a to je upravo mesto gde se Mitrinović našao u srcu engleske „alternative“.

Imamo i podataka o detaljima prakse koji prevazilaze čitanje. Jedan dokument daje „Beleške o grupnoj meditaciji“, gde se tehnike iz izvora „Istočne forme meditacije“ (nismo ga pobliže identifikovali) poredi sa praksom Mitrinovićeve zajednice. U tome ističu neke razlike. Recimo, umesto redovne desetominutne meditacije, njihov ceo život je bio posvećen cilju meditacije i koncentracije. „Naš učitelj“ (to mora biti sam Mitrinović) smatra gorim kad je neko *out of tune*, nego kad učini loše delo. Pošto tekst koji analiziraju govori o podizanju svesti, oni primećuju „znamo kako da podižemo svesti i postizali smo to“. Učitelj nije dozvoljavao da se dvoje ili više nađe, a da se ne podigne svest. To je nekad išlo kroz diskutovanje o idejama, a nekad kroz uočavanje međusobnih kvaliteta. Ovde je meditativna praksa shvaćena nešto šire i labavije nego u okultnom priručniku gde se daju praktična uputstva za sedenje, trajanje meditacije i tome slično. S druge strane, upečatljiv je deo gde se govori o „formama misli“: to je teozofski termin¹⁵ koji se u predlošku pred mitrinovićevcima opisuje kao kanal između viših i nižih nivoa svesti. Autor komentara kaže da o tim formama može da govori samo učitelj, jer od njih, učenika još niko nije postigao vidovitost. Treba li ovo razumeti kao da su smatrali da ju je Mitrinović postigao? Jedan članak (Anthropo-Philosophy) govori o praksi nazvanoj „fenoskopija“ (vizuelizacija stvari samih po sebi) koju je sam Mitrinović zvao i „nova joga“. To je bila vrsta meditacije, intenzivne vizuelizacije kojom treba postići prosvetljenje. „Obustavi reči koje idu u tvom umu i videćeš slike – fenoskopiraj ‘psetstvo’ (dogness) a da ne misliš na ime ‘pas’. Zaboravi reči ‘crn’, ‘kudrav’ itd, itd. Fenoskopiraj koncept ‘nos’ - njegovu funkciju, mesto, oblik – onda ih uzmi van konteksta“. Fenoskopija je potrebna za razumevanje organskog, jer se o organskom može misliti u procesima, ne u fiksnim strukturama.

Drugde se koristi okultni termin egregor:¹⁶ govori se o postizanju egregora kao o „ekstazi identiteta“; kad to nije uspevalo, vraćali su se hijerarhiji i identitetu,

---

¹⁵ G. 1905. Čarls Ledbiter i Ani Bezant objavili su knjigu pod tim naslovom. Misli, prema njima, poprimaju čulne oblike i boje. Zamisao je uticala na nastanak apstraktnog slikarstva.

¹⁶ kolektivna snaga neke grupe, koja se manifestuje kao zaseban entitet i proizvodi okultne fenomene (Riffard, 1989, str. 97).

dok ne bi opet bila prilika da probaju egregor (29.1.1946).¹⁷ Pominje se i „nova joga za božansku službu i besmrtno samoostvarenje“ (Three regulative ideals...) ili lunarna i solarna svesnost i demoni (kao prepreka) (1st March 1946). Princip „treće sile“, koji je imao velikog značaja za njihovo delovanje, na jednom mestu je opisan kao univerzalan, ali ne za svakog jer je okultni (1.3.1946). Javlja se i termin telema, mada ne podseća na značenja koja ovoj grčkoj reči daje Krouli.

Praksa u mnogim slučajevima nije tek grupna vežba, već poprima formu pravog rituala. Za početak, obredna terminologija uticala je na njihovo samopredstavljanje i organizovanje. Od značaja je usvajanje masonskih termina. Rečito je što je Mitrinović pozvao mladog Votsa *to enter into this masonry* i da nikom ne otkriva šta će čuti. U materijalima se vrlo često koristi termin „loža“ za samoopis. „Mi smo loža revolucije koja se nosi sa zlim silama. Mi smo novi manihejci koji se ne bore protiv zla već ga preobražavaju u dobro“. Govori se o „gornjoj loži“ koja mora biti postavljena kao primer svemoći da bi se započeo novi univerzum čovečanstva na Hristovim osnovama (Nenaslovljeni dokument). Termin „loža“ se koristi u različitim značenjima. Jedno je i milenarističko, npr. u dokumentu nazvanom „Novi zodijak novog eona čoveka lože (mn.) lože serafske republike Nove Atlantide“. U pomenima Senata, te centralne ideje mitrinovićevske grupe, govori se o „senatskoj loži“. Loža senatora je nazvana nova masonerija (Three regulative ideals...) ili se pominje „Loža stanja čoveka senatskog radijusa“ (6.август 1942).¹⁸ Neki od ovih navoda reč „loža“ verovatno koriste metaforički, ali, kako ćemo videti niže, postojao je i niz drugih „loža“ zasnovanih na pravim obredima. Kao i mnoge druge ezoterične grupe – a i Mitrinovićevu možemo smatrati takvom – oni su preuzeli iz slobodnog zidarstva termin i organizacionu jedinicu. S druge strane, dosta se često govori i o postojećoj, istorijskoj masoneriji. Masonerija i katolicizam često se navode u paru kao dva načela, jedno slobode drugo poretka. Mitrinovićevci ih, u skladu sa generalnom sintetičnošću svog svetozora, vide kao deo jedne celine, organizma kom su potrebni i poredak i sloboda, a sebe kao nekog ko može da ih izmiri. Metod „treće sile“ je da ispravljaju sve parcijalnosti i ne identifikuju se s delovima (Notes following Bath 25.11.1948). „Mi smo katalitički agent. Ne tražimo od masona da postanu katolici niti od katolika da postanu masoni, već od jednih i drugih da sarađuju za ljudsku evoluciju“ (12.12.46). I masonima i jezuitima nedostaje treća sila i

¹⁷ S ovim u vezi može se pomenuti i termin „egregorat“ koji označava „gildu nediferenciranih državnih funkcija“ („Four conference points and postscript“).

¹⁸ Up. „Politika Senata treba da bude izgradnja nove masonske ćelije antroposa u celom čovečanstvu i sa čovečanstvom baš kakvo jeste, ostvarujući u svetu Endokrini sistem“ (Senate, From notes on talks of Dimitrije Mitrinović).

dinamičnost, ali oni ne treba da se bore, kao što ni religije ne treba da se bore. Kao četiri svetske sile za humanost i slobodu navode se: 1) judaizam ili masonerija 2) katolicizam ili hrišćanstvo 3) Albion i Britanska Imperija ili vođstvo Zapada ili Beli mesijanizam u našem zajedničkom Svečovečanskom svetu 4) Senat (Proposal Nov5 43). Iz tradicije 19.v. ali i u okultnoj literaturi često je suprotstavljanje Katoličke crkve i masonerije kao dva transistorijska ili makroistorijska principa, a mitrinovićevci preuzimaju taj par pridajući sebi svetsku sintetičku, izmiriteljsku ulogu.

Zapisnik od 1. novembra 1953 (nekoliko meseci nakon Mitrinovićeve smrti) pokazuje kako je izgledao sastanak jedne od loža. Prisutni su bili Valeri (Kuper), Nil (Makdermot), Ralf (Tventimen). Na drugom nedelju dana ranije pominju se Hari (Raderford), Dejvid (Šilan), Stenli Not, pukovnik Savić. Na početku je Raderford pročitao četiri rečenice iz „Svetskih zbivanja“. Potom su čitane beleške iz predavanja o aksiologiji iz 1941, zatim opet delovi iz „Svetskih zbivanja“,¹⁹ odlomak iz nečeg nazvanog „Revolucija reda“ i pesma „Usamljenost u ne-postojanju“, te na samom kraju jedan od Mitrinovićevih tekstova koji ovde navodimo: Forlorness is non-existence/Non-existence is darkness/Darkness is death/Death is unconsciousness/Unconsciousness is Valueslessness/Chaos is evil/Evil is impotence/Impotence is sin/Sin is meaninglessness/Meaninglessness is the Abyss/Abyss I call opportunity/Opportunity I call heroism/Heroism I call duty/Duty I call creation“. Mitrinović ima još takvih tekstova koji podsećaju na stil indijskih sutri.

Ovo na prvi pogled deluje kao sastanak čitalačkog kluba, ali moguće je da nam neki aspekti konteksta izmiču. Kakva je bila uloga ovih Mitrinovićevih tekstova u nekoj praksi? Ili koji je bio značaj njegovih članaka „Svetska zbivanja“? Nekrološki tekst o H. Raderfordu (*New Atlantis Bulletin*, 1992) pominje da je na njegovoj sahrani čitan Mitrinovićeve tekst iz časopisa *New Europe* (1934), što dovoljno govori o mestu koje su imali kod učenika. Verovatno je da su za učenike ti tekstovi bili nešto više i dublje od spoljnopolitičkih komentara vezanih za trenutak u kom su objavljeni – što i jesu, jer je u njima Mitrinović izlagao svoju makroistoriju i viziju čovečanstva.

Mitrinovićevci sami ističu važnost obreda i organizacije i da bismo ih razumeli potrebno je obratiti pažnju na to. Obred se pominje kao neophodan za obuku – razlikuju se pominju se katolički, masonski i sovjetski (na šta god se tu mislilo). (Međutim, gnoza je iznad rituala jer je u carstvu nebeskom čovek gnostik i ne treba mu obred) (5.11.1943). U jednom dokumentu (S.L.) među zakletvama navodi se i

¹⁹ Pod ovim nazivom Mitrinović je objavio seriju članaka u Oražovom časopisu *New Age*, koristeći pseudonim M.M. Cosmoi i kasnije u nedeljniku *New Britain* 1933.

„apsolutna tajnost“ što se tiče „lože“. Ona treba da prima članove prema odluci iz Centra, ne može se raspustiti i treba da sluša centar. Drugde se još govori o rozenkrojcerima. Pominju se „rozenkrojcerska deca“ Lilijan Slejd (Deuteronomy; March 1946-Triune Alliance-Anthropo Technics). Uz gore naveden plan za rozenkrojcersku ložu (1951) i jedan tri godine stariji pominje: „Rozenkrojcersku ložu treba ustanoviti na obrascu hrišćanske zajednice, sa pomenima preminulih, krštenjima i drugim ceremonijama“ (Plans for 1948 – Actions). Jedno opšte uputstvo za vođenje sastanaka pominje je kao ložu koja se sastaje jednom u pet nedelja (Conduct of meeting in general). To potvrđuje drugi dokument pominjući u okviru ciklusa predavanja nedeljom da je prva nedelja (u mesecu očigledno) „Crkva: Anti-Minotaur. Rozenkrojcerska loža Nove Atlantide“. Kao njen poglavar navodi se Doroti Rag (Dorothy Wrugh) (New Atlantis Initiation and Initiative for The Senate and Republic of Man). Mada se u postojećim biografijama Mitrinovića njeno ime ne pominje, iz pregleda arhivske građe vidi se da je pripadala učeničkom krugu i da je ostavila mnoštvo beležaka o Mitrinovićeve govore.

Rozenkrojcerstvo je bilo važno za Mitrinovića. Na jednom mestu pominje se da on kao svoje prethodnike navodi Bekona i Komenijusa „velike rozenkrojcere“ (Loža State of Man of the Senate Radius (1942); Notes 6.3.46). Jedan od spisa navodi kako rozenkrojcerska kosmologija objašnjava stalnu reprodukciju večno živog kosmosa njegovim sopstvenim besmrtnim stvorenjima (Stages in creation). Verovatno je ovo aluzija na knjigu *Rozenkrojcerska zamisao kosmosa* Maksa Hajndla, na koju smo i drugde naišli kao na važan tekst Mitrinovićeve grupe (Radulović 2021; 2023). U građi se pominje i Štajnerovo rozenkrojcerstvo. Hajndl je uostalom svoj sistem dobrim delom zasnovao na antropozofiji, tako da će to biti linija iz koje Mitrinovićeve grupa uzima značenje rozenkrojcerstva. Štajnerova rozenkrojcerska afilijacija je u to vreme bila prisutna u Engleskoj.

Generalno se za sastanke kaže da će na svakom biti okačeni dijagrami primereni prilici (Conduct of meeting in general). Postoji i uputstvo za vođenje posebnih sastanaka. Recimo, za pomenutu grupu nazvanu Crkva – Anti-minotaur – Rozenkrojcerska loža daje se sledeći nalog: čitanje „Povelje br 2“, knjiga iz „našeg kanona“ i iz „Svetskih zbivanja“, potom izlaganje nekakvog „tuluskog dijagrama tri hipostaze“ i „periogereze Trojice“ a svaki put izlaganje gnostičkih i okultnih izvora (Conduct of single meetings).

Za neke grupe imamo i detaljnije izvore i njih možemo smatrati pravim obrednim grupama ili pseudomasonskim ložama.

Jedna, nazvana Antropo-Masonika Nove Atlantide,²⁰ ima ritual u kom se Mitrinovićeve društvene i političke ideje saopštavaju kao obredne formule, a grupa ih iskazuje potvrđujući sebe kao delatnu zajednicu. Bilo je predviđeno da se sastaje jednom mesečno u određenom zodijačkom znaku kom bi bila posvećena sama loža i predavanje koje je držano (u zavisnosti od meseca svaka je imala različit naziv). Okupljanje pominje i okultne prakse, joginske vežbe (prema Ernstu Vudu), Štajnerove vežbe vidovitosti, kao i jedan obred koji se, koliko možemo da vidimo, izvodio u parovima u kom su delovi tela postavljani jedni naspram drugih a svaki položaj je bio vezan za zodijački znak, dok se ne bi prošlo kroz svih dvanaest. Sudeći prema kratkim napomenama koja prate obred, izgleda da je taj zodijakalni obred simbolički predstavljao kosmogoniju i antropogoniju kako je izlaže antropozofija.²¹ (vid. Radulović 2021b, str. 444; 456) U prilogu donosimo ceo obred.

Postoji i dokument „Predlog za Ložu Antropo Femine Nove Atlantide (za Novu Evu, Mariju, Arijadnu i Sofiju)“. Trebalo je da se sastaje jednom mesečno, 21. u mesecu kad sunce uđe u novi zodijački znak, dakle svakog puta u drugom znaku. Nacrt predviđa „izmenu znakova“, dva po dva, za svih dvanaest znakova (verovatno nešto slično gore opisanoj praksi), potom čitanje „Povelje br. 2“, recitovanje pasaža naučenog napamet (iz Gutkinda, Van Edena, Menlija Palmera Hola ili „Svetskih zbivanja“); proučavanje tekstova Solovjeva, Štajnera, Gurđijeva, Blavacke, Ničea, u zavisnosti od prirode meseca ili nekih „vrlo posebnih spisa“ koji se navode pod specijalnim skraćenicama, da bi se na kraju okupljanja opet razmenili znaci „prema izabranim trojstvima“. Svaka članica trebalo je da bude inicirana prema „Vukovićevoj inicijaciji“, koju opisujemo niže. Postoji i predlog koje je tekstove trebalo učiti napamet, na primer za mesec u znaku ovna to su bili Vajninger, Niče, Gutkind ili Štajnerova knjiga *Kako se stiču saznanja viših svetova*; za mesec bika – Menli Palmer Hol, za blizance – Štirner, Niče, P.D.Uspenski ili Benet.²²

Dokumenti otkrivaju da su veliku ulogu u organizaciji ovih loža i obreda imali simbolika zodijaka i doktrina korespondencija između raznih elemenata: Mitrinovićevih inicijativa, načela na kojima počivaju, samih loža, zodijaka, životinja i neke vrste lozinski i regalija (recimo mač, strela, stola), pa i naziva nekih Mitrinovićevih vežbi s učenicima. Recimo, vodoliji odgovara um, mudrac, učitelj,

²⁰ Nalazi se i u NAF 5-6-1.

²¹ Pored toga što je Mitrinović bio pod velikim uticajem Štajnerove misli, njegova grupa bila je u bliskim kontaktima s engleskim antropozofima.

²² Verovatno Džon Godolfin Benet koji je takođe bio u kontaktu s Gurđijevim i pisao o njemu. Možda je reč i o Alanu Benetu, nekadašnjem članu Zlatne zore i Krouljevom učitelju, koji je postao budistički monah i propagator budizma.

Nova Atlantida, Loža poznavanja čoveka i trećeg zaveta, rozenkrojcerska loža, loža označavanja čoveka i trećeg zaveta; Ribama Loža serafimske inicijacije i kosmičkog preporeda i lotos, Škorpionu voda, umetniku i „hijacint“, dok je Loža strelca posvećena natčoveku i nasleđu senata, Bik zemlji, svecu i „ječmu“.²³ Za puno razumevanje ovog sistema korespondencija zasad nam nedostaje značenje svakog od termina koji se tu nalazi.

Jedna loža nazvana je Vukovićevom, kako je pomenuto. Sačuvan je obred inicijacije koji imitira masonski, a pouka koju kandidat dobija vezana je za šire inicijative. I ovaj obred donosimo u prilogu. Od šireg interesa za Mitrinovićeve kontakte jeste što je jedno od srpskih imena čak bilo viđeno kao poglavar jedne lože.

Sačuvan je i dokument za red zvan The Companions of the New Order. Obred primanja izgledao je ovako. Glavni kompanjon (da tako prevedemo *companion*) pita brata nadzornika „ko je taj što stoji van ovog okupljanja kompanjona i traži prijem u život našeg reda“. Brat nadzornik čita ime. Glavni kompanjon potom pita za ime jemca, koje se saopštava, a nakon toga ceo skup: „Kompanjoni, čuli ste šta je brat nadzornik rekao. Van ovog skupa stoji prijatelj koji želi da uđe u ovu našu družinu. Recite mi sada, je li vaša želja da bude pripušten da svako od nas može da isproba njegovu lojalnost i iskrenost?“. Nakon što svi odgovore „Želja je naša“, bratu nadzorniku se nalaže da otvori vrata. Slede pitanja i odgovori. Inicijant govori „tražim prijem u duhu društva koje je istinito i iskreno“; savetnik lože ga zaklinje „Da li se svečano zaklinjete da ćete raditi s kompanjonima u duhu istinske družine i uzajamne pomoći za ispunjenje te velike promene u poslovima ljudi koja će doneti mir, slobodu i pravdu u doseg celog čovečanstva i oglasiti zoru novog života?“, te „Da li prihvatate duh ove izjave svečano obećavajući da ćete delati u ljubavi, simpatiji i razumevanju sa svakim kompanjonom u svim iskušenjima i teškoćama?“ i na kraju „Da li obećajete da ćete ići u punoj snazi koja je vaša, služeći Redu u svemu što radite lojalno sledeći vođstvo i usmeravanje onih Izabranih Kompanjona koji služe u Velikom Savetu našeg Reda“. Glavni kompanjon govori potom inicijantu „Izrazili ste nam vašu spremnost da budete lojalni i istiniti težnjama i namerama Kompanjona Novog reda. Svečano ste se zakleli da ćete se truditi da uvek idete i vašoj sopstvenoj snazi tako da vam u službi vašim drugima može doći istinska slava života. U ime Izabranih Kompanjona našeg Velikog Saveta želim vam dobrodošlicu na skupove kompanjona i time vas zadužujem da u svemu što radite tražite Društvo hrabrih/Bliskost s istinitima/Simpatiju čistih/Marljivost korisnih/Inteligenciju mudrih/

---

²³ „Hijacint“ i „ječam“ su nazivi Mitrinovićeve tehnika u radu s učenicima (Rigby, 2023).

Kažemo vam da u ovim skupovima nastojimo da izbegnemo Brbljanje neznalica/Pohlepu sebičnih/Bogatstvo budalastih/Mržnju zlobnih /Zavere dokonih

Tako da u svim našim naporima/svakom našem trudu duh tolerancije, otvorenog uma i mira može nadvladati.

Ovo je, kako se vidi, takođe oblikovano prema masonskoj inicijaciji, ali znatno svedenije i manje dramatično, kao i bez okultnih elemenata koje smo videli u drugim grupama. Ističe se da svaki kompanjon treba da teži bogatstvu i lepoti života u sopstvenoj ličnosti; družina će pomagati svakom članu i svima, te tako i celom svetu. Red će težiti da promeni socijalnu strukturu i oslobodi čovečanstvo od duhovne i materijalne potčinjenosti. Za ovaj red predviđena su detaljna organizaciona pravila. Poslove je trebalo vodi Veliki Savet sastavljen od sedam članova izabranih na pet godina, koji između sebe biraju četiri oficira: Najplemenitijeg Kompanjona (predsedava sastancima Saveta i Šef je reda), Savetnika (za administraciju), Kancelara (za finansije i poslovne stvari) i Nadzornika (za članstvo i zapisnik). Veliki savet izdaje povelje za osnivanje loža. Predviđeno je da loža ima najviše 22 člana, da svaki član može da predloži bilo koga za članstvo i da se funkcije smenjuju na 12 meseci; tu su i detalji o članarini, te o vrstama sastanaka (za sve članove i poslovni sastanci), dok članovi Saveta mogu prisustvovati svemu.

Puni podaci o grupama i sastancima čekaju dalja istraživanja. Koja je bila njihova sudbina nakon Mitrinovićeve smrti zasebna je tema, ali, kako je već citirano, izgleda da je među učenicima koji su nastavili rad u Norfolk Lodžu bilo i ovakvih aktivnosti. Ovde ćemo izdvojiti samo neka imena iz kruga najbližih sledbenika da bi smo dali jasniju sliku o njemu. Istaknut je bio par Vajolet i Nil Makdermot.²⁴ Nilova majka Gledis je tridesetih finansijski potpomagala Mitrinovićeve inicijative. U isto vreme pomagala je mladim slikarima Roju de Mestru i Frensisu Bekonu. De Mestr je bio blizak Mitrinoviću. Sačuvana je njegova slika *Nova Atlantida* koju je Mitrinović naručio i koja je držana u sedištu zajednice (Norfolk Lodž); uradio je i portret Mitrinovića. (Johnson, 1993, str. 87-94; Johnson, 1993b, str. 62). Da li su se Mitrinović i Bekon sreli (zasad) nije poznato. Vajolet Makdermot (rođena Maksvel 1915-2006) studirala je medicinu u Oksfordu i Bolnici Kings Koledž, učeći istovremeno egiptologiju s Jaroslavom Černim (University College London). Specijalizirala je neurologiju, ali se od 1965. sasvim okrenula egiptologiji, učestvujući i nekoliko puta u ekspedicijama kembričkih arheologa. Mitrinović ju je upoznao s Margaret Marej s kojom je ostala prijateljica do njene smrti. Za uglednu Brilovu

---

²⁴ Za detaljnije podatke zahvaljujem njihovom sinu prof. Džonu Mekdermotu i Majku Tildsliju.

ediciju gnostičkih tekstova prevela je sa koptskog *Pistis Sofija* i *Knjiga Jeuova*. Takođe je objavila obimnu knjigu o psihodelicima i religijskom iskustvu (*The Cult of the Seer in the Ancient Middle East*, 1973), jedno od ranih dela takve vrste. Ovo se nesumnjivo može videti kao nastavak onog rada na koji je Mitrinović podsticao učenike. Nil Makdermot (1916-1996) potiče iz porodice irskih političara. Bio je aktivan u Mitrinovićevoj House of Industry League (Tyldesley, 2022, str.23). Za vreme Drugog svetskog rata i neposredno nakon njega bio je u vojnoj obaveštajnoj službi. Bio je član parlamenta (laburista), *junior minister*, finansijski sekretar Trezora i dvadeset godina generalni sekretar Međunarodne komisije pravnika (1970-1990). Na toj poziciji zalagao se za poštovanje ljudskih prava; istraživao je kršenja prava u Bangladešu, Ugandi i Čileu sedamdesetih. Par se venčao 1940, razveo 1966; Vajolet je do kraja života bila aktivna u Novoj Atlantidi, a i Nil je zadržao kontakt s njima. Izgleda da aktivnosti Makdermotivih, koje spadaju u istoriju humanistike i politike, mogu biti sagledane na nov način u kontekstu nasleđa Mitrinovićeovog kruga.

Ove grupe očigledno odgovaraju podeli na unutrašnji i spoljni krug. Kako ih onda možemo videti spolja, a kako iznutra? Iz perspektive Mitrinovićeovog kruga one su verovatno delovale kao rad koji se odvija na različitim nivoima: krug najvernijih učenika izvodio je obrede kojima je formirao svetski Senat i radio na promeni sveta (istovremeno i na sebi), što se potom širilo ka spolja, kroz celo društvo. Spolja posmatrano, mi ih vidimo kao ritualizaciju Mitrinovićeovih društvenih i političkih ideja. Mada podela na unutrašnje i spoljašnje jeste tačna u smislu same organizacije – ove grupe nisu bile ni javne ni poznate – u nešto široj perspektivi intelektualne istorije ovakva formulacija previše suprostaavlja društveno-političko i ezoterično. Ljudi s kojima je Mitrinović došao u kontakt u svojoj novoj zemlji – i Oraž i Hobson i Patrik Gedis i Perdom – tragali su za različitim oblicima onog što bismo danas nazvali „alternativom“ još pre Prvog svetskog rata i pre nego što su upoznali nepoznatog srpskog emigranta (Armytage, 1968, str. 302; 306; 380; 405-406; Webb, 1976, str. 104; 108-109). Preplitanje nekog socijalizma, koji je bio različit od komunizma i od socijaldemokratije, eugenike, struja moderne psihologije, modernističke umetnosti, vegetarijanstva, homeopatije i drugih vidova alternativne medicine, ženskih prava, zaštite životinja, pa i okultizma sustecali su se, kako je pokazao Džems Veb u pionirskoj studiji o ovim pokretima nazivajući ih „progressive underground establishment“ (1974, 352). Izvlačeći iz zaborava i Mitrinovića, Veb primećuje da je „Mitrinovićeov pokret Nova Britanija ujediniio stanovnike idealističkog Podzemlja koji su se razišli s ciljevima koje su podržavali ranije ili koji su videli kako se ovi ciljevi

---

okolo njih ruše“ (1976, str.192-193). To je bio deo jednog idejnog vrenja i u Engleskoj i na kontinentu, čiji su mnogi aspekti danas zaboravljeni: mnoge teorije poznate su samo specijalistima za period, politički pokret opiru se uobičajenim politikološkim klasifikacijama, ali to je bila idejna klima življa i složenija nego što vidimo iz istorije koja obuhvata velike „pobedničke“ ideje i imena. U tom kontekstu nije tako neobično ni što se društveni aktivizam video samo kao deo šireg milenarističkog očekivanja, politika kao izraz gnoze a okupljanja bila organizovana kao masonski obred.

Dodatak1

Preliminarni predlog za stvaranje masonske lože.

ANTROPO-MASONIKA NOVE ATLANTIDE

Funkcioneri. ? 3 Regentstva ? 3 Kancelarije ili Kurije
3 Tribunata?

Ceremonija otvaranja lože kad su prisutni samo članovi

1. Kanc: Izjavljujemo da je ovo

Senatska Loža

Loža Čoveka

Loža Zemlje

Loža Potomstva i onih koji će biti rođeni

Loža Predaka i onih koji su umrli

2. Kanc. Mi smo Loža Inicijative Republike Čoveka

Svi odgovaraju Senat Čoveka kao Oruđe

Republika a Čoveka kao Cilj

Loža Inicijative kao Oruđe Oruđa za Senat i Republiku Čoveka

3. Kanc: Naše sopstveno integralno i integrišuće ime je «Sopstvena inicijativa Sveta za Novi Poredak Čoveka»

Svi odgovaraju Proglašavamo da jesmo i posvećujemo se tome da postanemo Loža Ložâ, Lože (mn.) Lože Republike Čoveka; svečovek, Senat Čoveka, Natčovek

(tri regenta potom stanu u položaj Kraljevskog Svoda)

3 regenta zaj: Živimo bresmrtno za slavu Božiju, za opravdanje prirode i za ostvarenje čoveka

(3 tribunata istupaju u položaju Kraljevskog Svoda)

3 tribunata zaj: Senat je radijus. Sfera je Republika

Centar je naša loža

Svi: Mi smo Loža, Liga, Alijansa, Inicijativa za Senat i za Republiku Čoveka

---

1. kanc: Sad zovem.....da govori o....

ILI

Sad zovem.....da čita o....

(ovde sledi čitanje ili kratko predavanje u trajanju od oko 20 minuta; tema prema znaku koji vlada mesecom).

(Potom sledi praksa neki vežbi kao što su:)

Iz Ernesta Vuda

Iz *Master Key* (Američka Joga)

Iz Štajnera (Vidi *Saznanje viših svetova*)

POTOM

1.reg Postaćemo Individualna Inicijativa Celog Sveta za Apsolutni Kolektiv za Ličnu Alijansu za Apsolutni Kolektiv

2. reg Mi smo Graditelji

Mi smo Nova Crkva Hristova i mi smo Nova Masonerija Čoveka

Mi smo Hram nerukotvoren

Da budemo Božji, Hristov i Prirodin živi Hram Čoveka

Svi Koje je naše ime

Zaslužujemo li to ime?

Hoće li ime biti istinito?

Ovim ustanovljujemo Ložu Čoveka

Naše ime je istinito ako smo iskreni a ako smo iskreni moramo govoriti kaktusnu istinu

Naše ime je istinito ako smo snažni i stalno energični u međusobnom ophođenju. Slažemo se da verifikujemo i da nas verifikuju Ko-Senatori.

Naše ime je istinito ako smo snažni u izolaciji i tišini. Nikad neću izdati.

Biću rođen. Biću opravdan. Uspeću.

Vladaću Služiću Umreću

Patiću Uskrsnuću

Živeću Čovečanstvo mora prevladati.

Naše sveto ime bilo je, jeste i biće Loža Inicijative za Republiku Čoveka putem
Senata Čoveka

1 reg. Razdvojmo se na 12 znakova

(Ovde svako stoji naspram partnera i načini se 12 znakova zodijskih, Kancelar
vodi i govori simbol i značenje svakog znaka)

Ovan (čelo naspram čela) Glava i kičmeni stub
(prvi duhovni impuls uspravnog čoveka primljen kroz glavu)
(početak)

Bik (vrat prema vratu) larinks grlo
(napred ka izgovoru)
(REČ)

Blizanci (back shoulders lopaticice ka lopaticama i ruke ka rukama)
Udovi pluća blizanačke snage
Reč postaje delo

Rak (grudi ka grudima) rebra – omotač koji štiti gornje unutrašnje organe.
Grudi da hrane

(Klijanje i organski život) Stanište Meseca (Majka) emendacija prema 5-1

Lav srce prema srcu Unutrašnjost grudi –srce
Individua, junak

Devica (stomak ka stomaku) Organi varenja
(Specijalista, zanatlija, pročišćenje)

Vaga (bočno – bok ka boku) Karlica i bokovi. Bubrezi
(odnos između sopstva i ne-sopstva. Partnerstvo)

Škorpion (genitalije ka genitalijama) Organi razmnožavanja
Rađanje i preporađanje

Strelac (bedro ka bedru) Bedra (takođe gornja ruka)

Širenje (Čovek jašući prirodu stremla ka zvezdama)

Jarac (kolena ka kolenima) kolena (takođe lakat)

Funkcija (Čovek doseže svoj planinski vrh i nalazi ispunjenje u ograničenju koje je služba)

Vodolija (list ka listu- listovi)

Univerzalni odnos

Ribe (peta ka peti u sedećem položaju). Stopala

Dovršenje. Samilost. Priprema za rastvaranje i vaskrsenje – ribe plivaju u dva suprotna smera ka cepanju srebrne trake /moja emendacija/

1.reg: IN HOC SIGNO VINCES

Svi izlaze

Dodatak 2

INICIJACIJA NOVOG KANDIDATA U VUKOVIĆEVU LOŽU

Oficiri-troje na broju

(Obučeni u crno?)

Kandidat se uvodi povezanih očiju u centar sobe gde je pijedestal (ili Oltar) na kom su Biblija, Povelja br.2, Lobanja i Ukrštene Kostii, Bodež

1.o. - da li ste voljni da posvetite vaš život stvaranju Incijative za Senat i Republiku Čoveka?

Kan Jesam

1 o. - onda stavite vašu ruku na ovu svetu knjigu

(prislanja bodež na grlo)

Osećate li išta?

Kan osećam

1. o: Hoćete li se zakleti na ovoj svetoj knjizi i osećajući oštru ivicu ovog oružja na vašem grlu da ćete posvetiti vaš život služenju čovečanstvu u samousavršavanju, u saradnji s ovima drugima iz Senatske inicijative, verifikujući i bivajući verifikovanim od njih

Kan Hoću

1 o. Onda će vas vaš vodič voditi tri puta oko Lože da svi prisutni mogu da vas vide

(kandidata vode okolo tri puta)

2 o. Pitaću prisutne da li žele da prihvate.....kao člana ove lože. Hoćete li pokazati vaše prihvatanje na uobičajen način.

(palčevi gore - prihvatanje, palčevi dole - odbijanje)

2 o. Svi prisutni izražavaju svoju spremnost i zadovoljstvo u prihvatanju.....kao člana ove lože

1 o. Onda neka se svetlo povrati .....da može videti u čijem je prisustvu i neka zauvek pamti da nema tame gore od neznanja dok je sticanje prosvetljenja najveći blagoslov

(kapuljača se skida s Kandidatovih očiju)

1 o. Skrenuću vašu pažnju na oruđa ovog Oltara. Ova sveta knjiga je Sv Pismo da bi nas podsetilo da je zapadni čovek zasnovan na hrišćanskoj tradiciji i otkrovenju Hristovog principa

Ovaj mala knjiga je Povelja Senatske Inicijative i Republike Čoveka. Ova Povelja će vam biti pročitana

Ovaj bodež bio je uperen na vaše grlo kad ste se zakleli da ćete posvetiti vaš život Senatskoj Inicijativi i sećanje na njegovu oštricu treba stalno da vas podseća na ozbiljnost vaše misije i posvećenost.

Ova lobanja i ove ukrštene kosti treba dalje da vas podsete da ste smrtni u vašoj plati i da je SAD jedini trenutak u kom je akcija slobodne volje moguća. Zato menjajte sada. Delajte sada. I uvek sada. Mi ovo zovemo sad-izam (nowism)

2. o. - stupajući napred

Sad ću vam otkriti neke osnovne principe Senatske Inicijative nad kojima ćete meditirati i koje morate usvojiti kao vaše sopstvene principe

Prvo, postoji princip Univerzalnog Čovečanstva i u razumevanju ovoga napravite Ličnu Alijansu za Ljudsko Pomirenje s kim god možete.

Drugo shvatite da su princip Samo-promene i Svetske promene korelativni.

Treće - odbijte nezavisnost individua, rasa, nacija, priznajući jedinstveni doprinos koji svaka ima da da svetskoj celini.

Četvrto. „Od reda, kroz red, ka redu“ je cilj Senatske revolucije ka ljudskoj organizaciji u kojoj je princip funkcije neophodan.

Peto. U ljudskoj organizaciji principi devolucije i federacije su oba neophodna ka organskoj sintezi

Šesto. Vreme je sad zrelo za ljudsku rasu na nasledi ljudsko nasleđe materijalnog obilja 7. U Britaniji treba da bude Socijalna Država i Britanska Renesansa da bi britansko carstvo sa Britanijom moglo da preuzme odgovorno vođstvo kao veza između Evrope i Sveta 8. Odgovornost Zapada za svet mora biti priznata

9. Velika Britanija može da bude Senatska nacija i da započne Novi Poredak Čoveka

10. Senat je integrativna funkcija za stvaranje i održavanje organskog reda čoveka

11. Pomirenje i uzajamno prilagođavanje čoveka i žene su neophodni zarad ljudskog samsavršavanja

12. Neophodnost ustanovljenja senatskog standarda i autoriteta moraju biti priznati

13. Princip sigme je neophodan

14. Genije mora biti priznat kao norma ljudske orijentacije. Euhronija je neophodna

---

15. Senat je medijum kroz koji postojeći svetski elementi mogu biti dovedeni u odnos i neophodne svetske organizacije ustanovljene. Ovo vodi ka razumevanju Aksiologije.

16. Centralni i krajnji princip ljudskog života je neponovljivost osobe kao cilj, metod i istorijska činjenica.

17. Priroda istine je trojedna, senatska akcija je trojedna. Četvrti princip je jedinstvo i totalnost tri hipostaze.

18. Senatsko otkrovenje i Senatska revolucija su inicijacija i inicijativa Nove Atlantide za Senat i Republiku Čoveka

1. oficir Čuli ste principe koje morate da naučite i po kojima morate delati. Sada vas prihvatamo kao jednog od nas i ravnog s nama. Dajte da vam pokažem vaše mesto u loži.

(Kandidata vode do sedišta. Vodič i druga dva oficira zauzimaju takođe svoja mesta)

3 oficira zajedno unisono čitaju naglas povelju br. 2

(Izlaze svi formalno)

IZVORI

Arhivska građa

New Atlantis Foundation (NAF), University of Bradford, Special Collections

Andrew, R. (12.10.1921) [Pismo Dimitriju Mitrinoviću] NAF 1/7/8/21

Hobson, S.G. (bez datuma) [Pismo Dimitriju Mitrinoviću] NAF 1/7/18/27

Jevtić, P. (3.3.1925) [Pismo Dimitriju Mitrinoviću] NAF 1/7/12/19

Peacock, A. (10.3.1938) [Pismo Dimitriju Mitrinoviću] NAF 1/7/9/9

The Companions of the New Order NAF 5-6-1.

Svi ostali dokumenti su iz fajla 5-6-2

Građa Fondacije Nova Atlantida, Univerzitetska Biblioteka „Svetozar Marković“

Senate. From notes on talks of Dimitrije Mitrinović. Članci izašli u *New Atlantis Bulletin*

New Atlantis Bulletin. February 1992. No 48.

Anthropo-Philosophy (from notes taken by W.G.F. and H.C.R. of talks by Mitrinović;
with a commentary by H.C.R.)

Literatura

Armytage, W.H.G. (1968). *Heavens Below. Utopian Experiments in England 1560-1960*. London: Routledge and Kegan Paul.

Beekman Taylor, P. (2001). *Gurdjieff and Orage. Brothers in Elysium*. York Beach: Weiser Books.

Burgham, E. (2015). *The New Atlantis Foundation Dimitrije Mitrinović Archive: Catalogue*. Bradford, University Library.

Howe, E. (1984). *The Magicians of the Golden Dawn. A Documentary History of a Magical Order 1887-1923*. York Beach: Samuel Weisner.

Introvigne, M. (2003). *Il cappello del mago. I nuovi movimenti magici, dallo spiritismo al satanismo*. Milano: SugarCo Edizioni.

Johnson, H. (1993), The Problem of 'gendered space': Roy de Maistre and Surrealism, *Australian Journal of Art*, (11), 85-107. doi: <https://doi.org/10.1080/03146464.1993.11432819>

Johnson, H. (1993b), Gender: Myths, Methods and Marginalization, *Literature&Esthetics* (3), 55-65.

Marković, S.G. (2022). Dimitrije Mitrinović in the Quest for Gnosis. From National to Cosmopolitan Identity. U N. Radulović (ur.) *Dimitrije Mitrinović. New Perspectives*. (str. 89-137). Belgrade: Faculty of Philology. doi: https://doi.org/10.18485/mitrinovic_np.2022.ch6

Mere, F. (2003). Stranci o Mitrinoviću. U Dimitrije Mitrinović, *Sabrana dela* 3. (str. 225-233). Sarajevo: Svijetlost.

Najt, K., Lomas, R. (2006). *Hiramova knjiga*. Beograd: Hiram.

Noll, R. (1994). *The Jung Cult. Origins of a charismatic movement*. New York Free Press Paperbacks.

Noll, R. (1997). *The Aryan Christ. The Secret Life of Carl Jung*. New York: Random House.

Palavestra, P. (2003). *Dogma i utopija Dimitrija Mitrinovića*. Beograd: Zavod za udžbenike.

Pasi, M. (2014). *Aleister Crowley and the Temptations of Politics*. Durham: Acumen,

-
- Passerini, L. (1999). *Europe in Love, Love in Europe. Imagination and Politics Between the Wars*. New York: New York University Press.
- Quispel, G. (1975). *Gnostic Studies II*. Istanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut in het Nabije Oosten.
- Radulović, N. (2009). *Podzemni tok. Ezoterično i okultno u srpskoj književnosti*. Beograd: Službeni glasnik.
- Radulović, N. (2016). Seksualni misticizam Dimitrija Mitrovića, *Liceum* (22), 99-111.
- Radulović, N. (2021). Beogradski krug Mitrovićevih sledbenika u svetu arhivske građe. *Stella polare – Internet magazin posvećen istoriji, književnosti i filmu* <https://stellapolarebooks.com>, 21.8.2021
- Radulović, N. (2021b). Kosmička mitologija Miloša Radojčića U L.Delić, S. Samardžija, *Kule i gradovi*. (437-466). Beograd: UFS-Balkanološki institut SANU.
- Radulović, N. (2022). The Sexual Mystical Sophianism of Dimitrije Mitrović. U N. Radulović (ur.) *Dimitrije Mitrović. New Perspectives*. (str. 56-72). Belgrade: Faculty of Philology. doi: https://doi.org/10.18485/mitroviac_np.2022.ch4
- Radulović, N. (2023). Beogradski krug Mitrovićevih sledbenika u svetu arhivske građe, *Nikolajevе studije/Nicholai Studies*, (3), 41-70. Doi: <https://doi.org/10.58199/nicholaistudies/ns.2023.3.5.41-70>
- Radulović, N. (2023b). *Gde ruža i lotos cveta. Slika Indije u srpskoj književnosti i kulturi 19. i 20. veka*. Beograd: Fedon.
- Riffard, P. (1989). *Rječnik ezoterizma*. Zagreb: August Cesarec.
- Rigby, A. (1984). *Initiation and Initiative. An exploration of the life and ideas of Dimitrije Mitrović*. Boulder: East European Monographs, distributed by Columbia University Press, NY.
- Rigby, A. (2022). Training for Cosmopolitan Citizenship in the 1930s: The Project of Dimitrije Mitrović. U N. Radulović (ur.) *Dimitrije Mitrović. New Perspectives*. (str. 31-55). Belgrade: Faculty of Philology. doi: https://doi.org/10.18485/mitroviac_np.2022.ch3
- Rigby, A. (2023). Dimensions of the Group Life Around Dimitrije Mitrović in London during the 1930s. U S.G.Marković (ed.), *A Reformer of Mankind. Dimitrije Mitrović between Cultural Utopianism and Social Activism*. (str. 139-154). Belgrade: Faculty of Political Sciences, Zepter Bok World. doi: https://doi.org/10.18485/fpn_mitroviac_rom.2023.ch6

Tyldesley, M. (2022). The House of Industry League. Guild Socialism in 1930s and 1940s. U N. Radulović (ur.) *Dimitrije Mitrinović. New Perspectives*. (str.14-30).
Belgrade: Faculty of Philology. doi:
https://doi.org/10.18485/mitrinovic_np.2022.ch2

Watts, A. (2007). *In my own way*. Novato: New World Library (e-izdanje).

Webb, J. (1974). *The Occult Underground*. La Salle: Open Court Publishing.

Webb, J. (1976). *The Occult Establishment*. La Salle: A Library Press Book,
Open Court Publishing Company.

Webb, J. (1980). *The Harmonious Circle. An exploration of the lives and work of G.I.Gurdjieff, P.D.Ouspensky and others*. London: Thames and Hudson.

Summary

DIMITRIJE MITRINOVIĆ'S RITUAL GROUPS ("LODGES")

Dimitrije Mitrinović (1887-1953) was a Bosnian Serb who belonged to a young revolutionary generation dissatisfied with the Austrian government, wanting the national liberation and unification of Southern Slavs. He was the principal ideologist of Young Bosnia, as the movement was called, and at the same time, he was a pioneer of avantgarde among the Serbs and Croats, bringing the ideas of Expressionism and Futurism. Mitrinović studied philosophy and art history in Belgrade, Zagreb, Rome and Munich, and he established contacts with many names of a new European art: Kandinsky (whose art he promoted), and Marinetti, Dutch writer Frederik van Eeden, and the German Jewish mystic Erich Gutkind participating in the emerging change in the arts. In 1914 he left for England by the very last ship, In London, he stayed for the next 39 years. During his life in Britain, his activities changed profoundly. Revolutionary activism and art criticism became replaced by a much more ambitious vision of the world unity based on esoteric sources. Soon Mitrinović established himself as a teacher from the East in London, surrounded by his disciples. He developed an incredible network in the British, European and global framework. It included many artists, literary Bloomsbury figures, psychologists, but for our purpose, the most interesting are his connections with the esoteric milieu, with persons like General Fuller, P. D. Ouspensky, then Gurdjieff's disciples Charles Stanley Nott, James Young and Maurice Nicoll; according to a recent research Mitrinović knew Crowley, too. This huge network is still not known enough. Just one example of his contacts: there is Mitrinović's unpublished 1951 memo saying: write to Jung and ask him for the permission to use his Gnostic text in our work. This obviously refers to *Septem sermones ad mortuos*. In this period it was not known to the general public, but Mitrinović not only possessed the booklet – he obviously intended to use it in his praxis.

In the 1930s he started with groups aimed at social, monetary and political reform: New Europe, New Britain, the House of Industry League, New Britain's subsection for workers; Renaissance Club (a lecture society). Among them New Britain was the most successful. These groups attracted people like the sociologist and scientist Patrick Geddes; Frederick Soddy, the Nobel prize winner for chemistry who was interested in monetary reform; Charles Purdom, an architect championing the idea of garden cities; and the leading guild socialists Samuel Hobbson and Arthur Peacock; they were all functionaries in some of Mitrinović's groups. The main tenets are: social reform, as expressed in guild socialism; social credit; Rudolf Steiner's concept of the Threefold State; the devolution; a pan-European federation (a springboard for future world unity). The core idea of Mitrinović's groups was the idea of the: it includes individuals from all nations, religions, classes, sexes, leading humanity toward panhuman unity and development of Christ archetype. Britain has a messianic role in bringing this to life. According to the memoirs, there was a secret central group in New Britain to which

access was only obtained by personal invitation. All these groups actually were a front for recruiting disciples for Mitrinović's inner circle. But even there, there were different secret circles; what happened in one was not known to another. His inner circle was committed to psychological and spiritual exercises.

The archival materials of the New Atlantis Foundation, kept in the University Library in Bradford, prove that Mitrinović actually organized lodges, as he called them, with rituals imitating the masonic ones. The main content of these rituals was the same as his public political and social goals. His inner circle expected what they called a new aeon, the third testament, a crucial point in human evolution. The New Atlantis group was seen as the Senate itself and germ of the future humanity. As for Mitrinović, it is worth quoting what the students call him: our teacher, Abraxas from above, the pneumatic techocrator of the age, with his secret doctrine, and unique world mission. The group believed in attaining the gnosis (their term). The expansion of consciousness, „raising the consciousness“ or creating egregor was a matter of praxis. Correspondence from the late 1930s proves that Mitrinović planned the creation of a Masonic order together with Samuel Hobbson and Arthur Peacock; they both were important names of guild socialism in Britain. Peacock was also a Labour MP. Both were functionaries in Mitrinović's House of Industry League. The very fact that the two socialists planned to create a Masonic order tells a lot about the milieu we are discussing. However, we do not know if this initiative ever materialized. Then it seems there was a Rosicrucian lodge meeting once a month, with ceremonies. Absolute secrecy was required by the members.

Initiation ritual is applied into more than one group, imitating Masonic one, but the new member is given teachings about the Senate project. Another group was the Companions of the New Order. The reception of a new member also imitated masonic initiation: knocking on the door, questions and answers, the terms used for the officers of the lodge, and so on. But the teaching given to the initiated is Mitrinović's political teaching again. Then there was the Anthopo-Femina of the New Atlantis. Meetings were held once a month on the 21st of the month, each time in a new zodiacal sign; there were lectures based on Gurdjieff, Steiner, Blavatsky, Manley Palmer Hall, Van Eeden. There are many diagrams showing the importance of concordances: each group had to correspond to one zodiac sign and to one of Mitrinović's political ideas, password and regalia, lodge, animal. Finally, a group called the Anthopo Masonics of the New Atlantis. The rituals fully emulated the masonic ones, with officers, exchange of passwords, ritual formulas, but again, the content is the realization of the Senate and pan-humanity. There were lectures from esoteric texts and the most interesting part where the members formed couples and standing opposite the partner performed the ritual corresponding to twelve zodiacal signs, with the chancellor leading and saying the meaning of each sign; this included different postures. This seems to be inspired by Steiner's idea of cosmic evolution.

Who were actually the members of these groups? There is no full membership list, but some names can be singled out, like MacDermot couple, Violet and Niall. Niall's mother Gladys financially helped Mitrinović's New England group; at the same time in the 1930s she was helping Francis Bacon and Roy de Maistre. We do not know if Mitrinović and Bacon ever met, but De Maistre was close to Mitrinović. Violet was a medical doctor and Egyptologist; Mitrinović introduced her to Margaret Murray. MacDermot made her name in Coptic studies by translating *Pistis Sophia* and *Book of Jeu* for Brill in the 1970s. Also, in the 1970s she published a kind of early study in the psychedelic interpretation of mystical experience. Niall MacDermot, who comes from a family of Irish politicians, became a politician, too. After serving in the military intelligence during the war, he became a Labour MP, junior minister, financial secretary to the treasury. For twenty years, he was Secretary General of the International Federation of Jurists.

From the point of view of Mitrinović groups, political activity is an emanation of what is done in the inner circle. The same thing is done in group exercises, paramasonic lodges or in public meetings, albeit on different levels. The Senate grows around Mitrinović as a teacher and then it radiates through the society and the world. From the etic perspective, this looks like the ritualization of Mitrinović's political ideas. The people Mitrinović was in contact with – Geddes, Soddy, Hobson, Purdom – had been part of an „progressive underground“ (Webb) long before Mitrinović came to England, where occultism, psychology, politics, converged. That scene or Mitrinović's avantgarde scene before 1914 or Mitrinović's groups defy the usual classification of political science. Instead of seeing them as a failure, we can see them as a historical example that in one period there was an atmosphere of intensive intellectual

---

fermenting in Europe. People dreamt of many visions, of many open perspectives and ways. Many of these projects failed and became forgotten but they call us to re-examine the very category we are using. This taxonomical defiance is even clearer when we realize that, to a great extent, it is due to esoteric sources.

Keywords: Dimitrije Mitrinović, secret societies, occultism, pseudomasonry, social history

Primljeno: 7. 8. 2023.

Prihvaćeno: 1. 11. 2023.